

Gunnar Skagestad:

Gatsha var ikke tilstede . . .

Gatsha var ikke tilstede
av Gunnar Skagestad35

Et annet Syd-Afrika. OAU-konferansen i Oslo fortiet og tilhyllet en viktig og lovende politisk gjæringsprosess som foregår i dagens Syd-Afrika. Ikke desto mindre representerer den sannsynligvis en langt mer realistisk *sort* utfordring til apartheid, skriver *Gunnar Skagestad* i en artikkel fra Cape Town. s. 35

«Gatsha Buthelezi», sa han med en fortolig og nesten entusiastisk klang i stemmen, «—det er en mann jeg skulle like å se som statsminister her i landet!» Stedet var min leilighet i Cape Town; det var i slutten av januar 1973. Mannen som snakket var sydafrikaner, *hvit*, en yngre vitenskapsmann hvis navn ikke skal nevnes her. Episoden rinner meg i hu i forbindelse med den «internasjonale ekspertkonferanse til støtte for ofrene for apartheid og kolonialisme i Afrika» som våre myndigheter, i samarbeid med OAU og FN, nettopp har avviklet i Oslo.

Å støtte ofrene for apartheid er i sannhet fortjenstfullt nok. Dessuten er det trygt og populært, — når det skjer på avstand. Så til Oslo kom de, halvannet hundre i tallet, velmenende idealister, snusfornuftige forståegpåere og tøffe talsmenn for diverse såkalte «nasjonale frigjøringsbevegelser», alias veritable terrorist-organisasjoner. Gatsha Buthelezi var ikke tilstede.

Det var derimot representanter for de sydafrikanske eksil-organisasjoner ANC (African National Congress) og PAC (Pan-African Congress). ANC — fredsprisvinneren Albert Luthulis gamle parti — og PAC var i sin tid politiske partier med bred oppslutning blant de sorte sydafrikanere. I 1960 ble begge forbudt, og er siden blitt effektivt undertrykket av landets makt-havere. Dels som følge av denne undertrykkelse, dels fordi deres respektive organisasjonsapparater ble overtatt av uansvarlige ekstremist-kretser, har de to partier opphørt å spille noen aktiv opposisjonell rolle. (Som vitenskapelig konsulent Olav Stokke ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt forsiktig uttrykker det i en nylig utkommet artikkel: «Frigjøringsbevegelsen i Sør-Afrika — ANC og PAC — har bare i liten grad maktet å mobilisere den afrikanske befolkningen til forskjellige former for aktiv kamp mot systemet».)^{*} I eksil er ANC og PAC politiske kastrater, som ikke lenger evner å artikulere de sorte sydafrikaneres politiske aspirasjoner.

Det er hverken ANC eller PAC, men Gatsha Buthe-

^{*} Se *Presstjenesten*, NUPI, serie A, nr. 15, 9. april 1973.

lezi og menn av hans støpning som i dagens Syd-Afrika representerer den mest realistiske utfordring til apartheid-uvesenet.

Paradoksalt og ironisk nok skyldes dette i noen grad den «separate development»-politikk som makthaverne i Pretoria selv har satt iverk. Et hovedelement i denne politikk er opprettelsen av de såkalte «bantustans» (i offisiell sprogbruk: «homelands»), dvs. sorte reservater med egne institusjoner for et — begrenset — indre selvstyre i visse anliggender.

Poenget med dette har neppe vært å svekke de hvites hegemoni, men snarere å styrke apartheidsystemet ved å gi det en modernisert, strømlinjet form, med skinn av respektabilitet og av selvbestemmelsesrett for de enkelte befolkningsgrupper. Det spørs likevel om ikke makthaverne her har forregnet seg, og i virkeligheten gitt støtet til en utvikling som de i det lange løp ikke vil kunne kontrollere. Reservatene dekker 13% av Syd-Afrikas areal, og er gjennomgående landets mest tilbakeleggende områder. Et flertall av landets sorte innbyggere har til enhver tid opphold i landets «hvite» områder, utenfor reservatene. Men i reservatenes politiske institusjoner har de sorte sydafrikanere — landets overveldende majoritet — sine fremste fora for artikulering av en økende politisk bevissthet og en stadig mer markert opposisjonell holdning. Her ser man fremveksten av et målbevisst politisk lederskap, av folk med evne og vilje til å samle på tvers av de tradisjonelle stammemotsetninger og med styrke til å tale Pretoria midt imot. Her ligger spiren til noe som kan resultere i en radikal transformering *innenfra* av Syd-Afrikas politiske og sosiale struktur.

Blant utenforstående observatører har det vært en — forsåvidt forståelig — tendens til å avskrive bantustanlederskapet som Pretoria-regimets marionetter, som folk uten vilje og evne til å spille noen positiv rolle i en eventuell avvikling av apartheid-systemet. Det har i denne forbindelse — korrekt nok — vært påpekt at reservatenes lovgivende forsamlinger for en stor del er

bemannet med stammehøvdinge og med regjeringens håndplukkede menn. Det er likevel feilaktig å stemple bantustan-lederne *en bloc* som aparthei-samfunnets lydige lakeier og som urepresentative for landets sorte befolkning. Det motsatte er i virkelighetene i utstrakt grad tilfelle.

Enkelte av disse lederne, som f.eks. Transkeis og Bophuatatswanas «statsministre» Kaiser Matanzima og Lucas Mangope, erklærer seg riktignok i prinsippet enige i sentralregjeringens «separate development»-doktrine samtidig som de åpent opponerer mot regjeringens konkrete undertrykkelse av de sorte. Andre, som Gatsha Buthelezi (i daglig omtale vanligvis bare kalt Gatsha), fører en kompromissløs opposisjon mot såvel apartheid-systemets grunnprinsipper som mot de konkrete urettferdigheter dette system har avfødt.

Gatsha Buthelezis posisjon er unik.

Formelt er han «Chief Executive Officer» i KwaZulu's lovgivende forsamling, dvs. statsminister i den «autonome stat» som er opprettet for zulu-folket, som med sine drøyt 4 millioner utgjør Syd-Afrikas største etniske gruppe. Denne «statsminister»-stillingen er imidlertid ingen målestokk for Gatshas reelle posisjon. Han har også en høvding-tittel, men denne til tross er han først og fremst en moderne *politisk* leder, i skarp motsetning til det tradisjonelle stammeautoritets-systemet, som hos zuluene er representert ved kongen, Goodwill Zwelithini. Men Gatsha Buthelezi er ikke bare zulu-folkets ubestridte politiske leder. Blant de sorte sydafrikanere *generelt*, uansett stammebakgrunn, står han idag som den fremste talsmann for deres interesser. Blant *alle* Syd-Afrikas befolkningsgrupper — sorte, «farvede» (mulatter m.v.), indere og hvite — står han frem i godtfolks bevissthet som en respektert *rikspolitiker*, som en samlende skikkelse i de aktive bestrebelser som i dagens Syd-Afrika foregår mot apartheid og etnisk undertrykkelse. Symptomatisk for Gatshas posisjon i så måte er at hans uttalelser blir viet større oppmerksomhet i den sydafrikanske «hvite» presse enn hva

tilfellet er for selv statsminister Vorster. Symptomatisk i så måte var likeledes min venns uttalte ønske om å se ham på Vorsters taburett (skjønt det bør understrekes at slike tankebaner fremdeles er nokså fremmede for majoriteten av de hvite sydafrikanere). *Internasjonalt* er Gatsha Buthelezi i ferd med å vinne anerkjennelse som *statsmann*; han er således den eneste sydafrikanske politiker som er funnet verdig til å bli offisielt invitert til Det Hvite Hus i Washington. «Statsbesøket», som fant sted for et par måneder siden, ble betraktet som en nøkkelbegivenhet i den aktive påvirknings-politikk USA har slått inn på i sitt forhold til statene i det sydlige Afrika.

I Norge, et land som har stilt seg i fremste linje i bekjempelsen av apartheid-ondet, er Gatshas navn så godt som ukjent. Dette, jevnført med den hastemte publisitet som ble OAU's ekspertkonferanse til del, sier adskillig om den énsprede fåkunnighet som har satt sitt preg på de toneangivende norske holdninger til det sakskompleks som er berørt. Ekspertkonferansen ble ingen oppløftende forestilling. Flere negative momenter kunne trekkes frem, her skal bare nevnes ett: Den åpenbare kontrast mellom på den ene side konferansens apartheid-bekjempere, deres virkelighetsoppfatninger og løsningsoppskrifter, på den annen side den konstruktive kamp mot raseundertrykkelse som *innen* det sydafrikanske samfunn utkjempes av menn og kvinner som av egen direkte erfaring vet hva det vil si å være ofre for apartheid, som selv vet hva slags støtte fra utenverdenen de helst kunne trenge.

Det gjærer i Syd-Afrika idag, men det er en gjæringsprosess som ikke følger den resept som OAU har forordnet for sine «frigjøringsbevegelser». Mon det ikke var på tide at vi begynte å registrere andre signaler enn dem som formidles gjennom OAU? Det burde ikke være noen umulig oppgave å bringe noen fruktbare og virkelighetsnære nyanser inn i en opinion som p.t. er preget av voldsromantikk og énsidige informasjoner.

